Rys. 5. Panorama z 1795 r. i kadr przedstawiający zamek ze szczytem kaplicy.

Autor wyraźnie narysował szczyt kaplicy bez dachu, ale nie ma wieży. Zgodnie z dokumentami źródłowymi kapitan von Krohne w 1795 r. rozebrał dach kaplicy. Obniżenie wysokości wieży Klimek do poziomu kalenicy dachów zamku jest zgodne z wykonaniem rozkazu królewskiego o niwelacji terenu na przestrzeni kilku km w okolicy budowanej twierdzy. Mogło ono nastąpić w 1776 r.
Rysunek ten pokazuje również, dlaczego zapewne wykusz nad przejazdem na rysunku rekonstrukcyjnym H. Jacobiego z 1848 r. znalazł się na środku skrzydła południowego.

Rys. 6. Rysunek rekonstrukcyjny zamku z 1848 r. Widok od strony południowej.
Możliwe, ze autor rysunku znał bryłę zamku z autopsji, ale bez rozebranej kaplicy. Stąd też ten centralny wjazd do zamku.

Grudziądz w obrębie murów miejskich, jako zespół zamkowy – postawienie nowej hipotezy badawczej.

W świetle przedstawionej w tym studium kwerendy źródłowej na terenie miasta w obrębie murów można pisać o istnieniu kilku obiektów o charakterze samodzielnych zamków. Wg Leksykonu L. Kajzera pojęcie zamku jest bardzo szerokie[1]. Zamek niekoniecznie musiał być budowany na najwyższym wzniesieniu. Wg tego badacza były również inne czynniki, które są mało zrozumiane dla obecnych badaczy[2]. W zgodzie z wykładnią definicji zamku wg L. Kajzera można analizować istnienie zamków na terenie Grudziądza w obrębie murów, uznawanych jako całkowicie miejskie. Jak podał autor leksykonu, w czasach średniowiecza i nowożytnych nie zawsze w źródłach występował słowo zamek. Zamiast tego używano słowa kamienica dla rezydencji feudała[3]. Z takimi określeniem możemy się spotkać w źródłach dot. Grudziądza, np. kamienica biskupa, kanonika chełmińskiego.

Siedziba kanonika chełmińskiego w Grudziądzu w XVII w. i jej cechy przynależne zamkom.

W liczącej 352 strony pracy M. Haftki o zamkach krzyżackich nie ma żadnej informacji o zamku kapituły kanoników chełmińskich[4]. Zamek należący do kanoników chełmińskich w Kurzętniku nie spełnia tych wymagań. Na zamku tym rezydował administrator dóbr lubawskich[5]. Zamek został spalony w 1454 r. i już nie odzyskał swojej świetności[6].

---

[1] Kajzer L. [red.], Kołodziejski S., J. Salm, Leksykon zamków w Polsce, Warszawa 2001, s. 13-75.
[2] Ibidem, s. 17.
[3] *Ibidem, s. 20. Cyt.* Były jednak i zamki pozbawione wież, w których obok domu mieszkalnego, zwanego często w źródłach" kamienicą wielką", znajdowały się zabudowania pomocnicze, często drewniane, a całość otaczał mur obwodowy z bramą.
[4] *M .Haftka ,* Zamki krzyżackie. Szkice z dziejów, *Malbork – Płock 1999, ss. 352.*
[5] *Ibidem, s.140. Inną wersję podaje leksykon L. Kajzera: „*Kurzętnik, woj. Warmińsko-mazurskie. Dawna obronna siedziba kapituły chełmińskiej powstała na szczycie wydłużonego wzniesienia, zlokalizowanego na lewym, południowym brzegu doliny Drwęcy. Szczyt wzgórz wznosi się około 50 m ponad dnem doliny. Murowany zamek zbudowano około polowy XIV w. po najeździe litewskim w 1331 . *[...]". Zamek w Kurzętniku zbudowano z kamienia eratycznego, cegłę użyto w ograniczonym zakresie. Zob. L. Kajzer,* Leksykon zamków w Polsce*, op. cit. s. 257. Na tej samej stronie leksykonu jest hasło Kwidzyn i omówienie siedziby kapituły pomezańskiej, z zaznaczeniem, że obok był drugi zamek, zbudowany w latach 1242-1250 przez Krzyżaków. Zamek ten około 1250 r. Krzyżacy przekazali biskupowi pomezańskiemu, który rezydował w*

W przy obecnej wiedzy źródłowej i historaficznej, poszerzonej w ostatniej dekadzie XX w. oraz pierwszej dekadzie XXI w. jako główną rezydencję kanoników chełmińskich można lokować w Grudziądzu, na terenie kolegium jezuickiego z XVII-XVIII w. oraz kościoła pojezuickiego. Temat kanoników chełmińskich został szerzej podjęty w pracach M. Szajerki[7]. Ewentualność istnienia w Grudziądzu klasztoru spostrzegł także w 1999 r. student Politechniki Poznańskiej D. Grochulski. Dla pełniejszego obrazu tego studium warto ten referat z 1999 r., napisanego jeszcze przed badaniami ścian kolegium i kościoła, dokonanymi w XXI w. przytoczyć w oryginalnej wersji. Jest on bowiem też prekursorski. Zawarte w nim istotne spostrzeżenia znalazły potwierdzenie archeologiczne (zob. załącznik 1)

Załącznik 1. Referat D. *Kościół p.w. św. Mikołaja w Grudziądzu, jeden z najstarszych kościołów ziemi chełmińskiej.*

---

nim do czasu zniszczenia tego zamku w 1520 r. Zamek kapituły pomezańskiej zaczęto wznosić na przełomie XIII/XIV w.

[6] *M. Haftka, op. cit. s. 141-142.*

[7] *M. Szajerka ,* Szkoła biskupa misyjnego Prus św. Chrystiana – przyczynek do dziejów szkolnictwa wyższego w Polsce. *Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 2003 T. 5, s. 63-93; M.* Szajerka , Wpływ badań nad kościołem pw. Św. Mikołaja w Grudziądzu na poznanie genezy i ustroju miasta. *Rocznik Grudziądzki 2005 T. 16, s. 285-323*; *M. Szajerka,* Średniowieczne baszty ustępowe w panoramie miasta Grudziądza ze szczególnym uwzględnieniem pierwotnego przeznaczenia spichrzy 49-51. *Rocznik Grudziądzki 2007 T. 17, s. 53-75.*

KOŚCIÓŁ FARNY p.w.św. MIKOŁAJA W GRUDZIĄDZU , JEDEN Z NAJSTARSZYCH KOŚCIOŁÓW ZIEMII CHEŁMIŃSKIEJ.

HISTORIA ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

POLITECHNIKA POZNAŃSKA
WYDZIAŁ ARCHITEKTURY BUDOWNICTWA I NŻYNIERII ŚRODOWISKA

Damian Grochulski Gr. 6
Rok akadem. 1999/2000

Spis zawartości:

1. Rys historyczny.
2. Położenie kościoła w skali miasta.
3. Ogólny opis bryły kościoła.
4. Plan kościoła .
5. Rozwiązania materiałowe charakterystycznych elementów architektoniczno - konstrukcyjnych.
6. Wyposażenie kościoła.
7. Podsumowanie

1. Rys historyczny .

Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja należy do najstarszych zabytków architektury sakralnej na Ziemi Chełmińskiej .

Według tradycji jeszcze w XI wieku istniał tutaj drewniany kościół . Dokładne dane na temat założenia i początków kościoła nie są jednak spójne i daje się zauważyć brak dokładnych badań w zakresie genezy tej budowli.

Istnieją dwie tezy powstania kościoła. Według pierwszej kościół powstał jako wolnostojący obiekt i pełnił funkcję kościoła parafialnego, natomiast druga z nich uważa , że kościół był fragmentem większego założenia budowli klasztornej , stanowiąc jego południowe skrzydło. Autorem tej tezy jest Pan mgr Marek Szajerka, miejscowy badacz i historyk ,od którego udało mi się uzyskać większość materiałów i informacji na ten temat. W ostatnim czasie do poglądu tego przychyla się także Pani dr Kystyna Ziółkowska - Melkowska, znany historyk sztuki , specjalista od architektury cysterskiej.

Zasadniczym problemem natury historycznej jest fakt ,iż źródła nie podają że w Grudziądzu , w okresie średniowiecza istniał klasztor. Pierwsze klasztory pojawiają się dopiero w okresie kontrreformacji, jest to Kolegium Jezuitów, funkcjonujące aż do okresu zamknięcia go przez władze Pruskie oraz klasztor Benedyktynek założony w XVIII w.

Nie ulega jednak wątpliwości , że Grudziądz z racji swego położenia był stacją misyjną podczas chrystianizacji Prus, był też siedzibą Biskupa Chrystiana - Biskup Prus, który po dziś dzień znajduje się w Herbie Grudziądza . Z tego też powodu można wnioskować iż początki kościoła należy wiązać z osobą Biskupa Chrystiana.

Rozwijając tą ostatnią tezę chciałbym przedstawić dowody świadczące na jej korzyść. Pisząc o tym należy jednak nadmienić ,że teza ta wymaga jeszcze wielu badań architektonicznych, jest ona cały czas przedmiotem polemiki naukowej. Nie ulega wątpliwości, że chcąc całkowicie udowodnić tą tezę, należałoby przeprowadzić dokładne badania architektoniczne, inwentaryzacje samego kościoła jak i obiektów go otaczających oraz próbne wykopy archeologiczne w przestrzeni pomiędzy budynkiem kościoła ,a gmachem obecnego kościoła Pojezuickiego i Ratusza Miejskiego. Niestety ani władze miejskie, ani Służby ochrony Zabytków nie są do końca zainteresowane tą sprawą i nikt nie chce ponieść kosztów związanych z badaniami.

Stojąc w przestrzeni pomiędzy budynkiem kościoła i ratusza, nigdy wcześniej nie przyszło mi skojarzenie, że budynki te mogą mieć ze sobą cokolwiek wspólnego.

Z informacji , które podają ogólnie uznane książki o historii Grudziądza wynika , że Kościół Pojezucki wraz z budynkiem klasztoru został wybudowany jako całkowicie nowy budynek, na którego miejscu nic wcześniej się nie znajdowało, w każdym razie nic co miałoby charakter zabudowy trwałej. Budowa zespołu pojezuickiego rozpoczęła się pod koniec I poł. XVII wieku z przerwą w okresie potopu szwedzkiego.

Można jednak zadać kilka pytań w zakresie cech architektonicznych tego kościoła, które poddadzą w wątpliwość jego barokowy charakter. Chciałbym teraz wymienić kilka zasadniczych cech tego obiektu , które świadczą o jego średniowiecznej genezie. W celu bardziej obrazowego przedstawienia omawianych zagadnień wykonałem poglądowy szkic sytuacyjny omawianych obiektów, numery na rysunku są odpowiednio do omawianego zagadnienia umieszczone również w tekście.

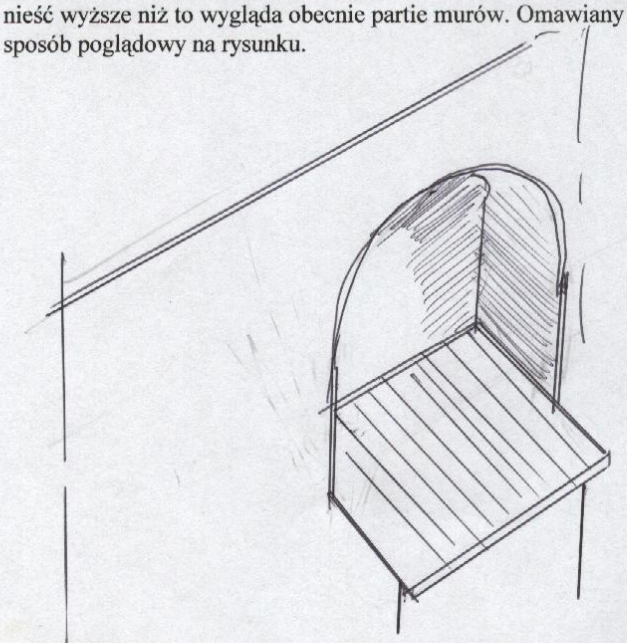
1, 2 . Hipotetyczny układ skrzydeł zespołu klasztornego. Łącząc narożniki budynku kościoła i budynku kolegium na planie sytuacyjnym uzyskujemy przybliżony kształt kwadratu,

stanowiący prawdopodobnie hipotetyczny kształt pierwotnego dziedzińca klasztornego – wirydarz.

3. Istotnym elementem każdego dziedzińca klasztornego, była studnia, która znajdowała się w przybliżeniu na środku. Jak wcześniej już wspominałem istotne dla wyjaśnienia prawdziwości przedstawianej tezy byłoby przeprowadzenie badań archeologicznych w przestrzeni pomiędzy budynkiem kościoła, a gmachem obecnego ratusza.

4. Bardzo nie typowy element architektoniczny, wysoki łuk kolisty wtórnie częściowo, zakryty dachem. Jest to prawdopodobnie relikt dawnego wjazdu bramowego na teren wewnętrznego dziedzińca klasztornego, dziwnym elementem są też przypory zlokalizowane po obu stronach tego łuku , które ze względów konstrukcyjnych są zdecydowanie za masywne.

Ponadto w podziemiach kościoła w omawianej części („hipotetyczna brama wjazdowa") znajduje się mur kamienny szerokości około 3metrów. Jest zupełnie nie zrozumiałe dlaczego w nowobudowanym obiekcie nie posiadającym żadnej wieży nagle pojawia się ściana fundamentowa o tak potężnej konstrukcji, która swoimi gabarytami świadczy, że musiała nieść wyższe niż to wygląda obecnie partie murów. Omawiany zagadnienie przedstawiono w sposób poglądowy na rysunku.

5. Innym ciekawym elementem architektonicznym jest łącznik biegnący w poziomie obecnego wysokiego parteru z budynku ratusza do dawnego spichlerza, stojącego na skarpie Nadwiślańskiej obecnie adaptowanego na funkcje biurowe urzędu miasta.

Przypuszcza się ,że łącznik ten wysunięty w kierunku Wisły pełnił pierwotnie funkcje gdaniska, dlatego też budując spichrze od południowej strony zachowano odstęp ze względów sanitarnych.(widoczna na rysunku planu sytuacyjnego przerwa w zabudowie spichżów)

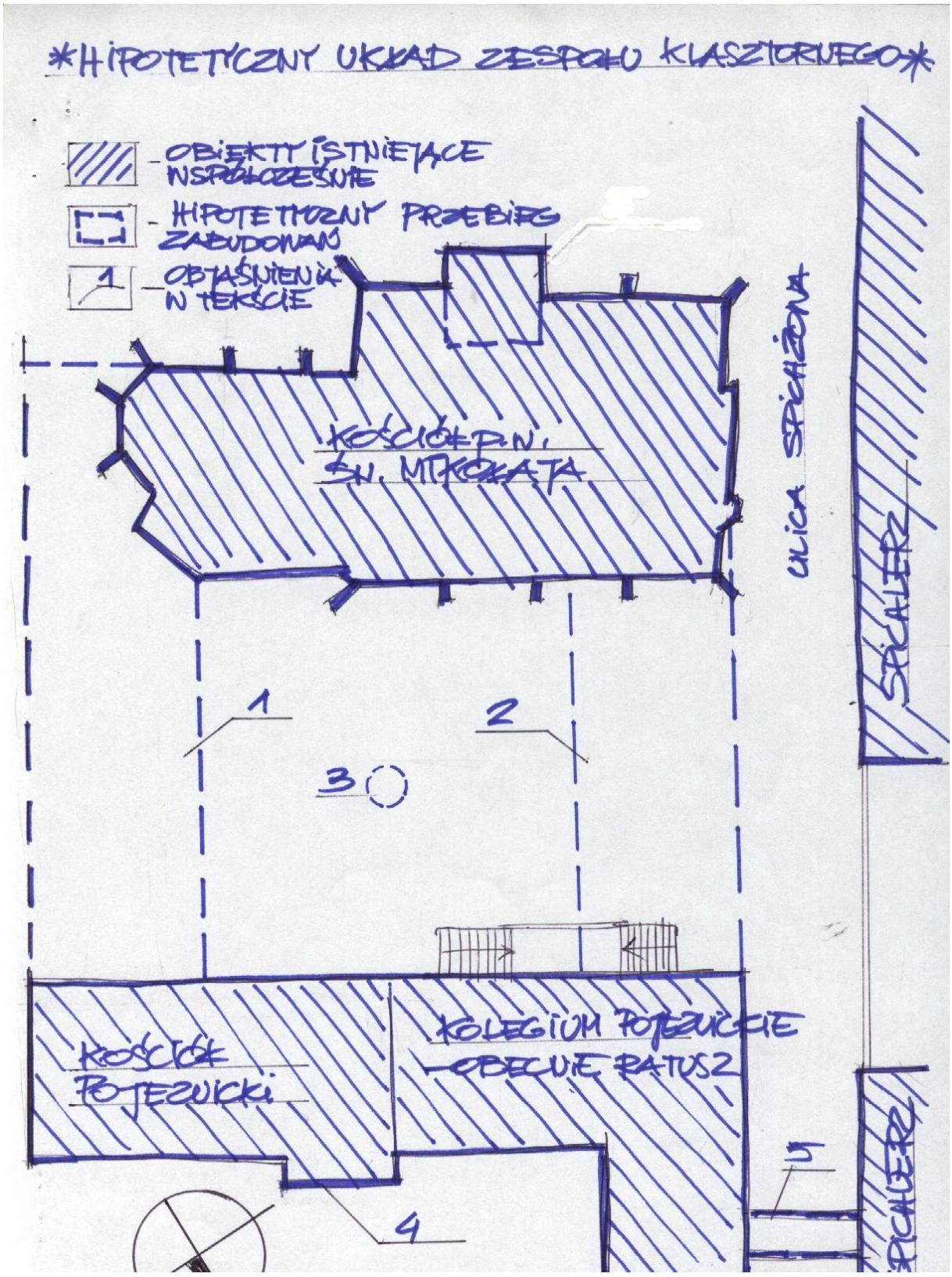
Ponad to w podziemiach kościoła znajdujemy przemurowania po niższych partiach sklepień krzyżowych.

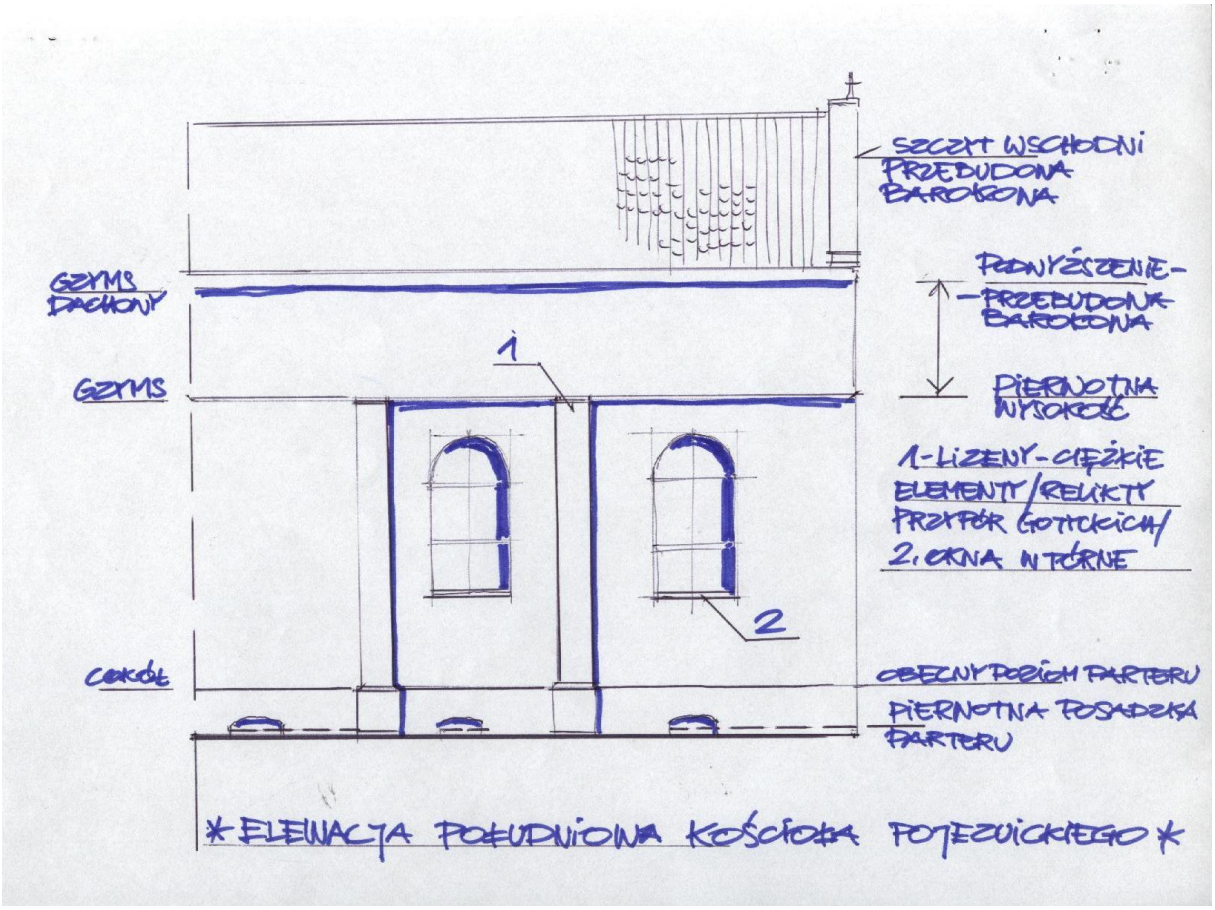
W budynku ratusza w poziomie przyziemia (obecne pomieszczenia kawiarni „Ratuszowa") znajdujemy także ciężkie średniowieczne sklepienia krzyżowe, które powszechnie uważa się za „powstałe w okresie baroku". W poziomie wysokiego parteru w budynku ratusza

znajdujemy fragmenty portali uskokowych, charakterystycznych dla średniowiecznej architektury cysterskiej.

Inne istotne informacje na temat omawianych obiektów znajdujemy analizując elewacje kościoła pojezuickiego .(rysunek elewacji południowej kościoła)
Nie ulega wątpliwości że wystrój elewacji jest barokowy, dotyczy to szczególnie elewacji szczytowej. Jednak przyglądając się bliżej elewacji południowej od strony kościoła farnego znajdujemy kilka informacji , które mogą świadczą o mającej tu miejsce przebudowie.
Linia bardzo wyraźnego gzymsu, która biegnie przez cały obiekt wyraźnie odcina część która prawdopodobnie została nadbudowana w okresie baroku. Linia ta stanowi wysokość murów pierwotnych zabudowań klasztornych.
Innym ważnym elementem są bardzo szerokie lizeny, mocno wystające ze ścian, które wydają się być za masywne w stosunku do ciężaru który niosą ze sklepienia kolebkowego. Elementy te mogą stanowić relikty dawnych skarp.

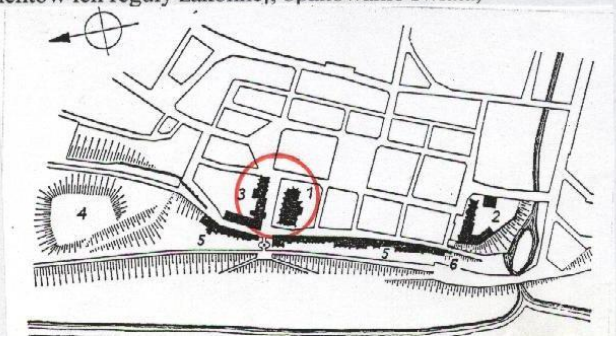
Podsumowując należy podkreślić, że wg. Pana mgr Marka Szajerki i Pani dr Krystyny Żółkowskiej – Melkowskiej kościół farny należy rozpatrywać razem z zespołem dawnego zespołu kolegium pojezuickiego, ponieważ budowla ta posiada wiele cech świadczących o jej średniowiecznych korzeniach. W każdym razie pewne jest, że obiekty te nie powstały na wolnym terenie jako nowo wznoszone lecz są efektem gruntownej przebudowy średniowiecznych obiektów.

HIPOTETYCZNY UKŁAD ZESPOŁU KLASZTORNEGO
- OBIEKTY ISTNIEJĄCE NIEPRZEBADANE
- HIPOTETYCZNY PRZEBIEG ZABUDOWAŃ
1 - OBJAŚNIENIA W TEKŚCIE
KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. MIKOŁAJA
ULICA SPICHLERZOWA
SPICHLERZ
1
2
3
KOLEGIUM POJEZUICKIE
OBECNIE RATUSZ
KOŚCIÓŁ POJEZUICKI
4
4
SPICHLERZ

SZCZYT WSCHODNI PRZEBUDOWA BAROKOWA
PODWYŻSZENIE - PRZEBUDOWA BAROKOWA
GZYMS DACHOWY
GZYMS
PIERWOTNA WYSOKOŚĆ
1
1-LIZENY - CIĘŻKIE ELEMENTY/RELIKTY PRZYPÓR GOTYCKICH/
2. OKNA WTÓRNE
2
COKÓŁ
OBECNY POZIOM PARTERU
PIERWOTNA POSADZKA PARTERU
ELEWACJA POŁUDNIOWA KOŚCIOŁA POJEZUICKIEGO

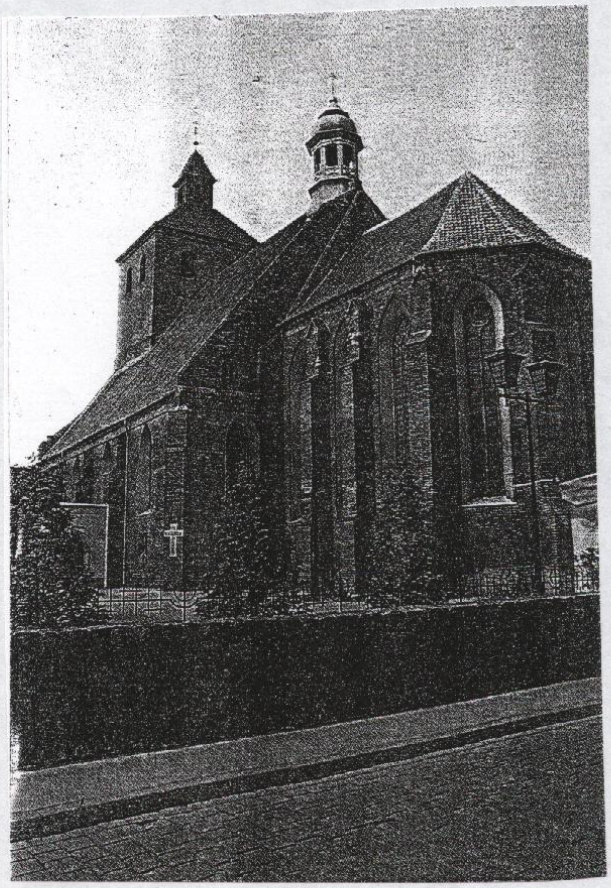
Teraz chciałbym przedstawić to co podają na temat kościoła ogólnie przyjęte i od lat obowiązujące źródła. Należy jednak podkreślić, że fakty te nie zostały nigdy potwierdzone przy pomocy podstawowych instrumentów naukowych, takich jak badania architektoniczne oraz wykopy archeologiczne .
Większość źródeł historycznych podaje, że budowę kościoła rozpoczęto w roku 1286, jednak wcześniej istniał prawdopodobnie na tym miejscu drewniany kościół.
Budowę rozpoczęto od części wschodniej - prezbiterium, którego ukończenie datowane jest na rok 1310. Prace nad pozostałą częścią kościoła trwały sukcesywnie do zakończenia w II poł. XIV wieku.. Kościół był wielokrotnie niszczony, jego losy ściśle łączyły się z losami miasta. Każdorazowe zniszczenie wiązało się z potrzebą odbudowy, co łączyło się z ciągłym zmienianiem formy budynku .
Najbardziej gruntowna przebudowa miała miejsce w XVII wieku , w której konsekwencji kościół zatracił swój pierwotny wygląd . W roku 1728 kościół uzyskał barokowy wygląd , a w roku 1739 zachodnia wieża uzyskała barokowy hełm, następnie w latach 1796-1804 barokową wieżyczkę zastąpiono klasycyzującą sygnaturą.
Na fali purystycznych tendencji „neogotyku" w roku 1896 kościół oczyszczono z barokowych malowideł przywracając mu surowy gotycki wystrój. Jedyną trwałą pozostałością z bardzo bogatego wystroju barokowego są fragmenty fresków widoczne w południowej części nawy bocznej, w pobliżu kruchty.

2.Położenie kościoła w skali miasta – kościół, a lokacja miasta.
Budynek kościoła istniał wcześniej od pozostałym z tego tez powodu lokacja miasta w 1291 na prawie chełmińskim nie miała żadnego znaczenia. Kościół znajduje się na parceli utworzonej z ulic wychodzących z północno - zachodniego narożnika rynku obecne ulice Kościelna i Prosta.
Przychylając się do tezy Pana M. Szajerki należy przypuszczać, że miasto wytyczone zostało przez Cystersów, którzy opanowali ten teren, kreśląc podstawowy układ ulic dzisiejszego „Starego Miasta". Lokacja przez Krzyżaków była więc tylko potwierdzeniem istniejącego układu miasta klasztornego.
Istnieją także zapisy w historycznych , średniowiecznych zapisach źródłowych, na temat klasztoru „Alta cumba" położonego nad doliną w pobliżu jeziora.
Wiadomym jest że jeszcze do XVIII wieku tereny obecnego śródmieścia były to tereny podmokłe trudne do zabudowy, stąd też pozostałości dawnych rowów melioracyjnych na taranie śródmieścia. (Rów Hermana, kanał Tyrnka oraz dawne Jezioro Tuszewskie)
Widać więc, że obecne śródmieście Grudziądz nie jest położone na łatwym do zabudowy terenie. Ponadto woda pitna znajduje się dopiero na głębokości około 50m poniżej terenu.
W okolicy Grudziądza znajduje się znacznie więcej korzystnych do rozwoju miasta miejsc, jednak rdzeń miasta powstał na bardzo niekorzystnym lokalizacyjnie terenie.
Fakty te świadczą o tym, że Cystersi, którzy na lokalizację swoich zespołów zawsze wybierali miejsca trudno dostępne, był to jeden z elementów ich reguły zakonnej, opanowanie świata, „czyńcie sobie sobie ziemię poddaną"

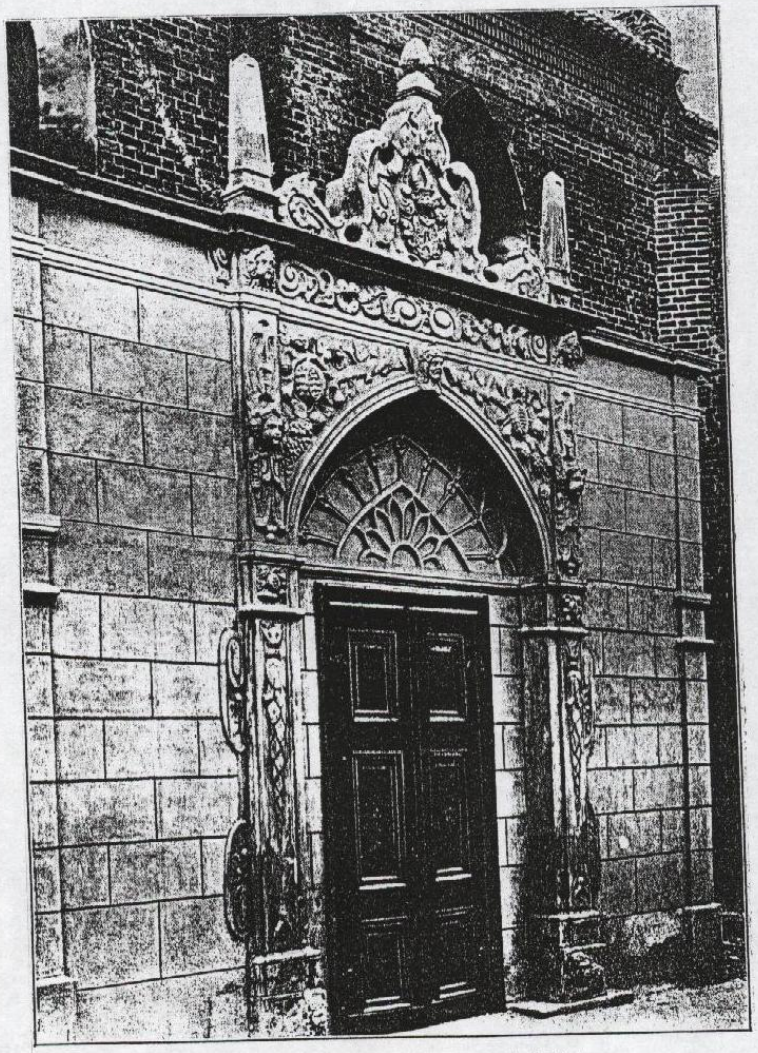
3.Ogólny opis bryły kościoła.

Kościół p.w. św. Mikołaja jest budowla gotycką , murowaną z cegły .
Bryła kościoła składa się z dwóch zasadniczych członów . Masywna bryła korpusu nawowego oraz bardziej strzelista bryła prezbiterium.
Kościół kryty dachem dwuspadowym , opinają go dwu i trzyuskokowe szkarpy.
Bardzo ciekawym elementem architektonicznym jest lęk oporowy zlokalizowany w narożniku północno-wschodnim, zwieńczony bardzo ozdobnymi elementami sterczyn i kwiatonów, wykonanych jako kształtki ceramiczne.

Charakterystycznym elementem jest masywna czworoboczna wieża umieszczona w zachodniej części kościoła, kryta dachem namiotowym z wieżyczką . Innym charakterystycznym elementem jest klasycystyczna sygnatura, pokryta blacha miedzianą z przełomu XVII i XIX wieku, znajdująca się na styku bryły korpusu nawowego i prezbiterium.
Szczyt zachodni kościoła zawiera znamiona przebudowy barokowej , charakterystyczne miękkie linie gzymsów W szczycie tym znajdują się również terakotowe figury z końca XIII wieku, które pochodzą prawdopodobnie z Zamku Krzyżackiego, a wmurowane zostały podczas w/w przebudowy.
Podsumowując należy stwierdzić, że kościół ma dziwne proporcje i już przy oglądzie zewnętrznym można wyczuć znaczną etapowość i niespójność w realizacji tej budowli.
Patrząc na przekrój poprzeczny kościoła, z którego wynika, że jest to kościół „pseudohalowy".
Na przekroju wyraźnie widać, że nawa boczna jest zdecydowanie niższa. Wygląda to trochę tak, jakby budowniczowie chcieli wyciągnąć mury nawy głównej znacznie wyżej, ale coś ich zatrzymało. Widoczne jest to również na planie, gdzie widzimy, że ośmiokątne filary swoimi gabarytami są przygotowane do przeniesienia znacznie wyższych murów.
Kościół ten był prawdopodobnie planowany jako bazylikowy, jednak trudno powiedzieć co doprowadziło do obecnej jego formy.
Spoglądając ze sklepień nad nawą boczną na ścianę nawy głównej możemy zauważyć fryz arkadowy z fragmentami kamiennych gzymsów dachowych, co świadczy o tym, że forma dachu była z całą pewnością zupełnie odmienna od obecnej. Mury obecnie schowane pod dachem wychodziły ponad dach naw bocznych. Nawy boczne i główna posiadały zupełnie oddzielne dachy. Kościół ten jednak z całą pewnością nigdy nie posiadał okien doświetlających nawę główną.
Powyższa forma kościoła widoczna jest nawet na jednym z obrazów znajdujących się w samej świątyni, utrzymała się prawdopodobnie aż do przebudowy związanej ze zniszczeniami w okresie potopu szwedzkiego.
Omawiane powyżej zagadnienia przedstawiono w sposób poglądowy na rysunkach.

Od południa do korpusu nawowego przylega manierystyczna kruchta pochodząca z około 1620-1630 roku. Portal bogato zdobiony puttami z ornamentem roślinnym i motywami zwierzęcymi w stylu niderlandzkim.

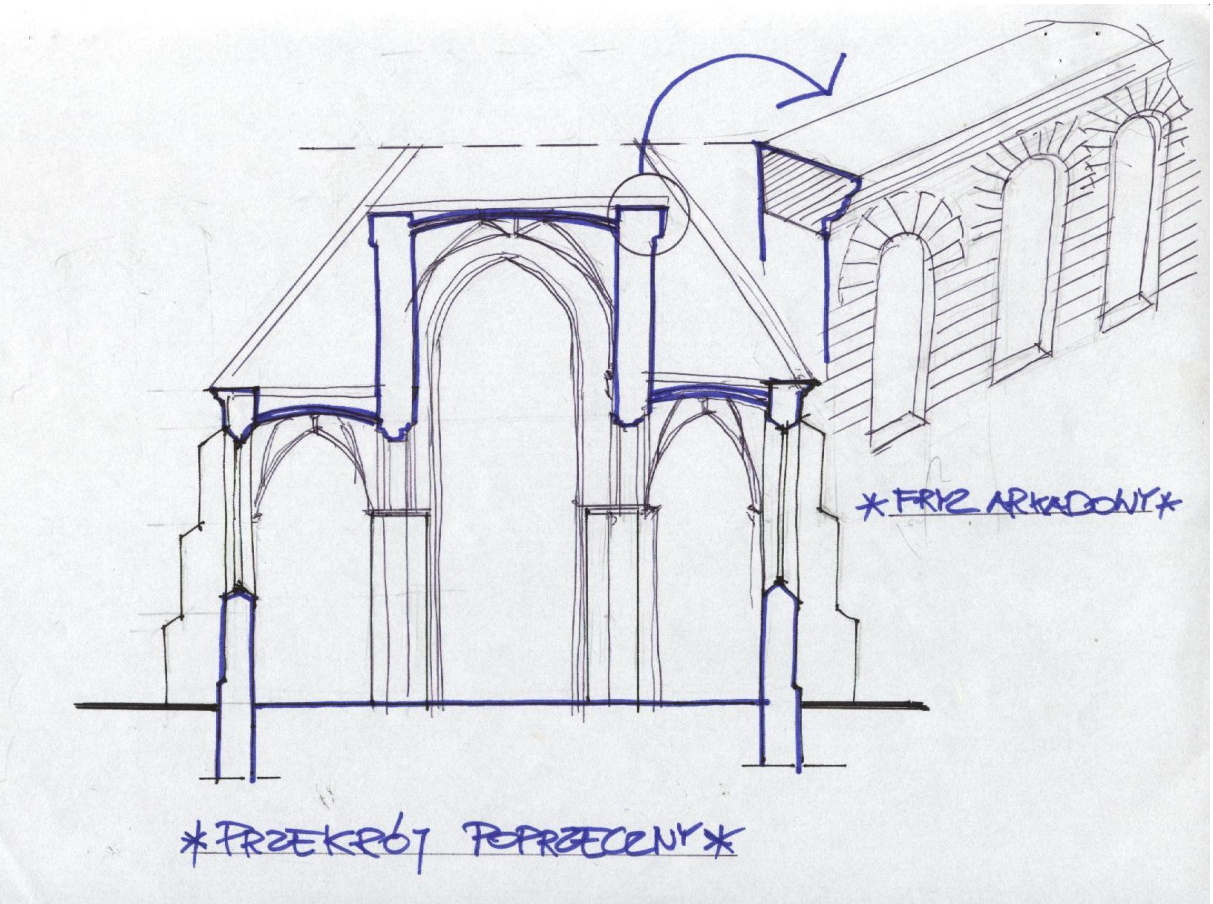
Portal Działyńskich w farze grudziądzkiej.

4. Plan kościoła – fazy budowy kościoła .
Kościół św. Mikołaja należy do grupy kościołów pseudohalowych , budowle podobnego typu na ziemi chełmińskiej spotykamy także w innych miejscowościach np. Kościół św. Mikołaja w Chełmży i kościół franciszkanów w Chelmnie.

Pierwsza faza budowy.
Jak wcześniej wspomniano najstarszą częścią kościoła jest prezbiterium, z tej fazy budowy zachowały się tylko koliste służki biegnące na osi podziału na przęsła , w tej fazie założono też sklepienie sześciodzielne, które stosowano najczęściej tylko w parze z obejściem , faktycznie nigdy nie powstałym. W okresie tym wybudowano także emporę od strony północnej nad zakrystią. W tej części znajduję się też wieżyczka ,w której znajduje się klatka schodowa prowadząca na poddasze. Wieżyczka ta w pierwotnej bryle kościoła wystawała ponad dach naw bocznych, stanowiła też o pewnego rodzaju obronnej formie kościoła. Obecnie na poddaszu znajdujemy relikty wieżyczki. W źródłach znajdujemy jedynie informacje na temat wieńca kaplic okalających prezbiterium, które na skutek pożarów i zniszczeń wojennych nawiedzających kościół zostały z czasem rozebrane i nigdy nieodbudowane.
Występowanie takiego układu sklepień w prezbiterium może świadczyć o tym ,że budowla ta była pierwotnie planowana na kościół bazylikowy w systemie wiązanym.

Druga faza budowy.
Druga faza budowy kościoła polegała na podwyższeniu sklepień w prezbiterium o około 17 warstw cegieł, oraz założono wypusty ścian naw bocznych sięgające połowy szerokości dzisiejszych naw bocznych oraz wzniesiono szczyt zachodni z dużą otynkowaną blendą ze znakiem krzyża .

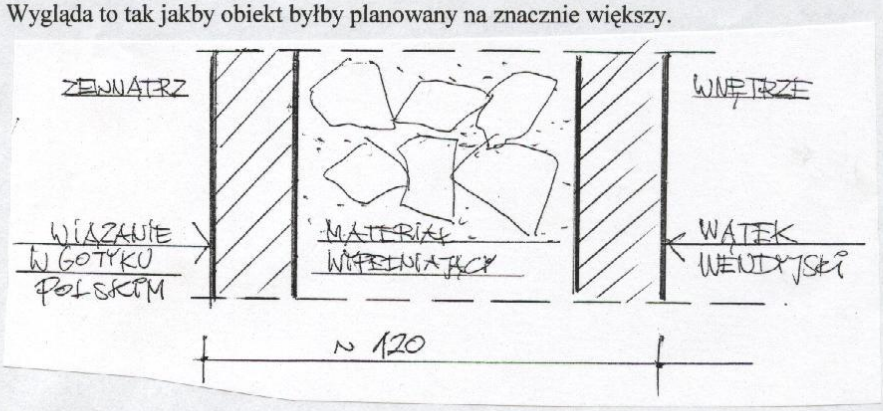
Trzecia faz budowy.
Ostateczne założenie korpusu kościoła św. Mikołaja w Grudziądzu datować należy niewątpliwie na 1 poł XIV wieku(trzecia faza) . Wzniesiono go w III fazie budowy. Wschodnie ściany naw bocznych, postawione wraz z prezbiterium, przedłużono wówczas ku północy i południowi , jednocześnie poszerzono szczyt prezbiterialny i podwyższono wieżyczkę schodową, wzniesiono arkady i ściany międzynawowe, nieznacznie przesunięte w stosunku do osi filarów. Przypuszcza się tez że pod koniec tej fazy podwyższono stare sklepienia budując nowe sklepienia gwiaździste. Jest to w pełni widoczne na przekroju podłużnym
Wyraźnie widać ,że sklepienia nawy głównej były pierwotnie wyższe. Ponadto z trzeciej kondygnacji na wieży widać fragment wtórnie zamurowanego otworu, który prowadziła na przestrzeń nad dawnymi sklepieniami, jednak po podniesieniu sklepień został od częściowo zamknięty i przestał pełnić swoją rolę.
Gdyby trzymać się teorii klasztornego pochodzenia kościoła należy uważać, że mogło znajdować się tu miejsce nocnego spoczynku mnichów tzw. „dormitorim" (jest to teza wysunięta przez Pana M. Szajerkę). Ponad to w ścianie oddzielającej prezbiterium od nawy głównej znajdujemy relikty dawnych przewodów kominowych , co jest prawdopodobnym potwierdzeniem tej tezy.
Plan kościoła przedstawiono na rysunku inwentaryzacyjnym.

FRYZ ARKADOWY
PRZEKRÓJ POPRZECZNY

5. Rozwiązania materiałowe charakterystycznych elementów architektoniczno-konstrukcyjnych.

Mury .

Ściany wykonane z cegły z zastosowaniem wiązania gotyckiego-polskiego.
Mury prezbiterium w wyróżniają się tym, że na zewnatrz występuje wiązanie polskie natomiast w środku występuje wątek wendyjski.
Mury są bardzo masywne i prawdopodobnie ze względu na oszczędność cegły budowniczowie środek muru wypełniali za pomocą kamieni o raz gruzu
Od czasów ilustratora z XVII wieku kanonika Jana Strzesza podkreślano dziwny brak proporcji murów . Ośmiokątne filary wydają się być za grube do konstrukcji sklepienia , które dźwigają.
Wygląda to tak jakby obiekt byłby planowany na znacznie większy.

Sklepienia.

Jak wcześniej wspomniano prezbiterium posiada sklepienia sześciodzielne oparte na bardzo strzelistym łuku, łęki z kształtek ceramicznych. Bardzo ciekawym i jednym z najstarszych elementów kościoła są służki schodzące do samej posadzki
W nawie głównej sklepienia gwiaździste, z nieco późniejszego okresu .
Sklepienia nawy bocznej dwunastodzielne wykonane podczas ostatniej fazy budowy.
Żebra sklepień są uwypuklone przez zachowanie nie otynkowanego materiału kształtek ceramicznych.

Posadzki.

W obiekcie posadzka z polerowanych granitów , układana ze spadkiem w kierunku prezbiterium, różnica wysokości wynosi około 60cm

Więźba dachowa .

Dach nad kościołem jest jak wcześniej wspomniano elementem wtórnym. Na murach nawy głównej są oparte belki drewniane, na których poprzez system słupków płatwi i zastrzałów opiera się cały dach.
Konstrukcję sygnaturki stanowi skomplikowany system zastrzałów i słupów, opierających sie na górnych partiach płatwi dachowych.

Więźba była wielokrotnie niszczona i odbudowywana, jej obecne fragmenty pochodzą jedynie częściowo z XVIII wieku największa część pochodzi z powojennej odbudowy kościoła. Pokrycie dachu stanowi dachówka typu „mnich-mniszka".

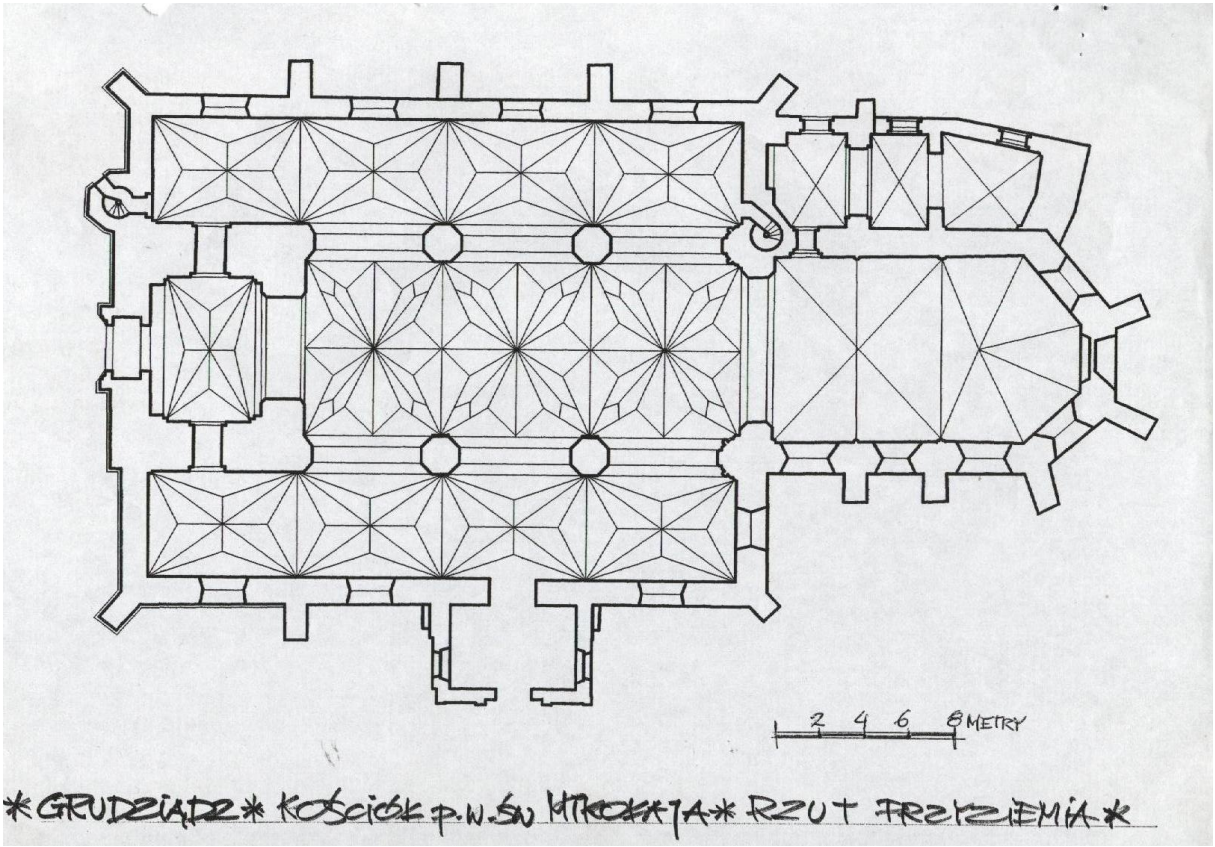
6. Wyposażenie kościoła.

Najbogatszy wystrój kościół posiadał w okresie baroku, zostało ono jednak znacznie zubożone w okresie przywracania charakteru gotyckiego w XIX wieku

- Jednym z bardziej cennych elementów był średniowieczny ołtarz z krzyżackiej Kaplicy Zmakowej, który jednak został przez władze pruskie sprzedany do Gdańska.
- Najstarszym elementem wyposażenia jest granitowa chrzcielnica romańska, bogato zdobiona z płasokorzeźbami smoków z rozwartymi paszczami.
- Bardzo cennym zabytkiem jest kazalnica , bogato zdobiona medalionami z początku XVII wieku
- Trzy barokowe ołtarze , wśród obrazów ołtarzowych najstarszym jest obraz Matki Boskiej z Aniołami z początku XVII wieku.

7.Podsumowanie.

Podsumowując należy powiedzieć ,że kościół pw. św Mikołaja w Grudziądzu należy do jednego z cenniejszych zabytków architektury średniowiecznej na Ziemi Chełmińskiej. Budowla ta skrywa w sobie wiele tajemnic. Dokładne badanie kościoła może dać odpowiedź na pytanie o genezę miasta, jest to więc sprawa najwyższej wagi i powinna być przedmiotem badań naukowych

GRUDZIĄDZ KOŚCIÓŁ P.W.ŚW MIKOŁAJA* RZUT PRZYZIEMIA*

Bibliografia :

1.Ks. Józef Mańkowski, „ Kościół Św Mikołaja - Fara" , 1936
2. „Sztuka na Pomorzu",
3.Witold Krassowski , „Dzieje budownictwa i architektury na Ziemiach Polskich, Arkady 1995
4.Dokumentacja inwentaryzacyjna wykonana w latach 1994-1999 przez studentów Politechniki Gdańskiej pod kierunkiem Dr.arch. Aleksandra Piwka
5. Przewodnik po Grudziądzu i okolicach